

วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องประเด็นเกี่ยวกับสตรี ในหนังสือวิชาพื้นฐานทั่วไปของสถาบันราชภัฏ : การวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยจะเสนอตามลำดับดังนี้

- ตอนที่ 1 สถาบันราชภัฏและลักษณะทั่วไปของวิชาพื้นฐานทั่วไป
- ตอนที่ 2 บทบาทและสถานภาพของสตรีไทย
- ตอนที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 สถาบันราชภัฏและลักษณะทั่วไปของวิชาพื้นฐานทั่วไป

สถาบันราชภัฏ

ตามพระราชบัญญัติสถาบันราชภัฏ พ.ศ.2538 สถาบันราชภัฏ เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มีจำนวน 36 แห่ง (รายชื่อดังภาคผนวก ก) โดยตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร 6 แห่ง และกระจายอยู่ในส่วนภูมิภาคทั่วประเทศอีก 30 แห่ง สถาบันราชภัฏมีภาระหน้าที่ ดังนี้

1. ให้การศึกษาวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง
2. ทำการวิจัย
3. ให้บริการทางวิชาการแก่สังคม
4. ปรับปรุง ถ่ายทอด และพัฒนาเทคโนโลยี
5. ทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
6. ผลิตครู และส่งเสริมวิทยฐานะครู

การจัดการศึกษาของสถาบันราชภัฏ มีจุดมุ่งหมายให้ผู้สำเร็จการศึกษามีคุณสมบัติดังนี้

1. มีความรู้ ทักษะและเทคนิคเฉพาะทาง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี
2. มีทักษะในด้านการจัดการงานอาชีพ สามารถดำเนินงานอาชีพของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. มีความคิดสร้างสรรค์ มีนิสัยใฝ่รู้ มีทักษะและวิจารณญาณในการแก้ปัญหา สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในการทำงาน
4. มีเจตคติที่ดี มีจรรยาบรรณและมุ่งมั่นที่จะพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้าในอาชีพ
5. มีโลกทัศน์ที่กว้าง ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของสังคม
6. เป็นพลเมืองดี มีความตระหนักต่อการพัฒนาตนเอง และเป็นผู้นำในการพัฒนาสังคม
7. มีความเป็นประชาธิปไตย กระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

หลักสูตร การจัดการศึกษาของสถาบันราชภัฏมี 3 หลักสูตร (๓ ปี 2539) คือ

1. หลักสูตรอนุปริญญา เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ใช้เวลาเรียน 2 ปี ตัวบ่อนคือ ผู้จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือระดับ ปวช.
2. หลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาระดับปริญญาตรี ใช้เวลาเรียน 4 ปี ตัวบ่อนคือ ผู้จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือระดับ ปวช.
3. หลักสูตรปริญญาตรี 2 ปี เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาระดับปริญญาตรี ใช้เวลาเรียน 2 ปี ตัวบ่อนคือ ผู้จบการศึกษาระดับอนุปริญญา หรือระดับ ปวส.

สาขาวิชา สถาบันราชภัฏจัดการศึกษาใน 3 สาขาวิชา (๓ ปี 2539) คือ

1. สาขาวิชาการศึกษา หมายถึง สาขาวิชาที่สถาบันราชภัฏเปิดสอนเพื่อฝึกฝนให้นักศึกษาไปประกอบวิชาชีพครู องค์กรที่ทำหน้าที่รับผิดชอบคือ คณะวิชาครุศาสตร์ มีโปรแกรมวิชาทั้งหมด 33 โปรแกรมวิชา (รายชื่อดังภาคผนวก ข)

2. สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ หมายถึง สาขาวิชาที่สถาบันเปิดสอนเพื่อฝึกฝนให้นักศึกษาไปประกอบอาชีพในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์โดยไม่ต้องเป็นครู องค์กรที่รับผิดชอบคือ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คณะเกษตรและอุตสาหกรรม และคณะอุตสาหกรรมศึกษา มีโปรแกรมวิชาทั้งหมด 37 โปรแกรมวิชา (รายชื่อดังภาคผนวก ค)

3. สาขาวิชาศิลปศาสตร์ หมายถึง สาขาวิชาที่สถาบันราชภัฏเปิดสอนเพื่อฝึกฝนให้นักศึกษาไปประกอบอาชีพในสาขาศิลปศาสตร์โดยไม่ต้องเป็นครู องค์กรที่รับผิดชอบคือ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ และคณะศิลปกรรมศาสตร์ มีโปรแกรมวิชาทั้งหมด 27 โปรแกรมวิชา (รายชื่อดังภาคผนวก ง)

โครงสร้างหลักสูตร

หลักสูตรสถาบันราชภัฏประกอบด้วยหมวดวิชา ดังนี้

1. หมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป (General Education) เป็นหมวดวิชาที่นักศึกษาทุกคนต้องเรียน จำนวน 40 หน่วยการเรียน คิดเป็น 30.76 เปอร์เซ็นต์

2. หมวดวิชาเฉพาะด้าน (Specialized Education) เป็นวิชาเฉพาะทางใดทางหนึ่งที่นักศึกษาแต่ละคณะจะเลือกเรียนเพื่อให้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะ รู้เทคนิควิธีและเข้าใจกระบวนการงานอาชีพ ตลอดจนมีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ แบ่งออกเป็น กลุ่มวิชาเนื้อหา กลุ่มวิชาชีพครู และกลุ่มวิชาการปฏิบัติการและฝึกประสบการณ์วิชาชีพ จำนวนหน่วยการเรียนขั้นต่ำ 80 หน่วยการเรียน คิดเป็น 61.52 เปอร์เซ็นต์

3. หมวดวิชาเลือกเสรี (Free Elective) เป็นวิชาที่ให้นักศึกษาเลือกเรียนได้ตามความถนัดและความสนใจ เพื่อให้มีโลกทัศน์กว้างขึ้น จำนวน 10 หน่วยการเรียน คิดเป็น 7.72 เปอร์เซ็นต์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนหน่วยกิตรวมและสัดส่วนของหน่วยกิตชั้นต่ำในโครงสร้างของแต่ละหลักสูตร

หลักสูตร หมวดวิชา	ปริญญาตรี 4 ปี	ปริญญาตรี 2 ปี	อนุปริญญา
1. พื้นฐานทั่วไป	40	24	16
1.1 กลุ่มวิชาภาษาและการสื่อสาร	10	6	4
1.2 กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์	10	6	4
1.3 กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์	10	6	4
1.4 กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	10	6	4
2. เฉพาะด้าน	80	48	58
2.1 กลุ่มวิชาเนื้อหา	45	30	35
2.2 กลุ่มวิชาปฏิบัติการและ ฝึกประสบการณ์วิชาชีพ	10	8	8
2.3 กลุ่มวิชาชีพครู	25	10	15
3. วิชาเลือกเสรี	10	6	6
รวม	130	80	78

ที่มา หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ 2537

ลักษณะทั่วไปของวิชาพื้นฐานทั่วไป

วิชาพื้นฐานทั่วไปของสถาบันราชภัฏ เป็นหมวดวิชาการศึกษาทั่วไปที่นักศึกษาทุกคนต้องเรียน เป็นวิชาที่มุ่งสร้างคุณภาพของคนให้มีความเจริญงอกงาม ด้านปัญญาธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ตลอดจนมีความรู้ในด้านศิลปวิทยาการ ที่สร้างบุคลิกลักษณะของผู้มีการศึกษาและมีประสิทธิภาพในการดำรงชีวิตตามระบอบประชาธิปไตย แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มวิชาคือ

1. กลุ่มวิชาภาษาและการสื่อสาร ประกอบด้วยวิชา การใช้ภาษาไทย วาทกรรม การอ่านเพื่อชีวิต การเขียนเพื่อการสื่อสาร สารนิเทศเพื่อการศึกษา ค้นคว้า ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร การอ่านภาษาอังกฤษทั่วไป ภาษาอังกฤษเฉพาะกิจ ภาษาญี่ปุ่นเบื้องต้น 1 และ 2 ภาษาจีนเบื้องต้น 1 และ 2 ภาษามาเลย์เบื้องต้น 1 และ 2 ภาษาฝรั่งเศสเบื้องต้น 1 และ 2 ภาษาเยอรมันเบื้องต้น 1 และ 2 ภาษารัสเซีย 1 และ 2 ภาษาเกาหลีเบื้องต้น 1 และ 2 ภาษาลาวเบื้องต้น 1 และ 2 ภาษาเขมรเบื้องต้น 1 และ 2 ภาษาพม่าเบื้องต้น 1 และ 2 ภาษาเวียดนามเบื้องต้น 1 และ 2 ภาษาสเปนเบื้องต้น 1 และ 2

2. กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ ประกอบด้วยวิชาจิตวิทยาทั่วไป ปรัชญาเบื้องต้น ตรรกวิทยาทั่วไป พุทธศาสน์ จริยธรรมกับชีวิต ไทยศึกษา เหตุการณ์โลกปัจจุบัน สุนทรียะทางนาฏศิลป์ไทย สุนทรียะทางทัศนศิลป์ สังคีตนิยม และมนุษยสัมพันธ์

3. กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ ประกอบด้วยวิชา พื้นฐานวัฒนธรรมไทย มนุษย์กับสังคม ประชากรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิศาสตร์ประเทศไทย การเมืองการปกครองของไทย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย และระบบเศรษฐกิจไทยและสหกรณ์

4. กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประกอบด้วยวิชา มนุษย์กับวิทยาศาสตร์กายภาพ วิทยาศาสตร์กับสังคม วิทยาศาสตร์พัฒนาชีวิต วิทยาศาสตร์เพื่อสุขภาพ วิทยาศาสตร์การกีฬา คณิตศาสตร์พื้นฐาน คณิตศาสตร์กับการตัดสินใจ คณิตศาสตร์เพื่อชีวิต ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ และการประยุกต์ใช้คอมพิวเตอร์

จุดประสงค์ของหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป

1. ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวิชาการใหม่ ๆ โดยเฉพาะความรู้ความเข้าใจระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การเมืองการปกครองไทย ความรู้ความเข้าใจเพื่อนร่วมโลก เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

2. ให้มีทักษะการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษา ทั้งทักษะในด้านการศึกษา ค้นคว้าด้วยตนเอง ด้านการคิดอย่างมีเหตุผล รู้จักวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ได้ ตลอดจนทักษะด้านภาษา ให้สามารถติดต่อสื่อความหมายกับผู้อื่นได้ดี

3. ให้มีเจตคติที่ดีและซาบซึ้งในคุณค่าของสังฆธรรม ความดี ความงาม และการดำรงตนให้มีคุณค่าต่อสังคม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ มีคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบ ซาบซึ้งในศิลปะและสุนทรียภาพ ตระหนักในการปฏิบัติตนตามวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

ดังนั้นวิชาพื้นฐานทั่วไป จึงเป็นวิชาที่นักศึกษาทุกคนจะต้องเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ชนบธรรมนิยมประเพณี การเมืองการปกครองของไทย สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พร้อมทั้งสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างถูกต้อง เพราะฉะนั้นหนังสือแบบเรียนวิชาพื้นฐานทั่วไป จึงเป็นสื่อที่สำคัญในการปลูกฝังความรู้ หรือค่านิยมต่าง ๆ ให้แก่นักศึกษา รวมทั้งประเด็นเกี่ยวกับสตรี หรือบทบาทชายหญิง

ตอนที่ 2 บทบาทและสถานภาพของสตรีไทย

อดีต

ในสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สตรีไทยมีฐานะทางสังคมต่ำกว่าผู้ชายมาก ทั้งนี้เพราะชนบธรรมนิยม ประเพณีและความเชื่อ กำหนดให้สตรีอยู่ในบ้าน ฝึกอบรมวิชาการบ้านการเรือน เช่น การเย็บปักถักร้อย การทำอาหาร การดูแลรักษาทำความสะอาด เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ปรนนิบัติพ่อแม่ บู่ ย่า ญาติผู้ใหญ่ ให้ได้รับความสุขและได้รับการอบรมสั่งสอน เรื่องกิริยามรรยาท ความประพฤติมาตั้งแต่เด็ก โดยมุ่งให้เป็นคนเรียบร้อย สุภาพ และขยัน

พจน์ อัยราวงษ์ (2521) ได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงสถานภาพของสตรีไทย ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พบข้อสรุปว่า สถานภาพของผู้หญิงในสมัยนั้นต่ำกว่าผู้ชายมาก โดยพิจารณาจากเกณฑ์ 4 อย่าง คือ

1. อิศรภาพในการมีชีวิตอยู่ ผู้หญิงสมัยนั้นแทบไม่มีอิสระในการมีชีวิตอยู่ตามลำพังตนเองได้เลย คือ เมื่อเด็กอยู่ในความปกครองของพ่อแม่ เมื่อแต่งงานแล้วอยู่ในความดูแลของสามี การเลือกคู่ครองของหญิง พ่อแม่จะเป็นคนเลือกให้

2. สิทธิในการเป็นเจ้าของของตนเอง ผู้หญิงสมัยนั้นไม่มีสิทธิในการครอบครองตนเอง เพราะพ่อแม่ก็ดี สามีนี่ก็ดี สามารถด่า ตี ยก และขายให้แก่คนอื่นได้ โดยไม่ต้องได้รับการยินยอมจากหญิงนั้นเลย

3. อิศราภาพในเรื่องของความรัก ผู้หญิงไม่มีสิทธิแสดงความรู้สึกของตนให้ฝ่ายชายทราบได้ ผู้หญิงจะต้องมีสามีเพียงคนเดียว ในขณะที่ผู้ชายมีภรรยาที่คนก็ได้ ผู้หญิงที่หย่าร้างกับสามีไม่ว่าด้วยเหตุผลใด สังคมถือว่าเป็นผู้ไร้คุณค่า ไม่มีใครต้องการ

4. สภาพของการเป็นภรรยา ซึ่งไม่ต่างจากการเป็นคนรับใช้ เพราะจะต้องปรนนิบัติสามีให้ได้รับความสะดวกสบายทุกอย่าง ภรรยาจะโกรธตอบสามีไม่ได้ จะต้องทำทุกอย่างเพื่อผูกพันไม่ให้สามีทอดทิ้ง เพราะมีฉะนั้นแล้วหญิงนั้นจะอยู่ในสภาพ "ตายทั้งเป็น"

สตรีจะไม่ได้รับความเห็นชอบให้ออกไปงานสังคมนอกบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไปพบปะคบหากับบุรุษ สตรีต้องอยู่ในความดูแลอย่างใกล้ชิดของผู้ใหญ่ สตรีจะมีโอกาสปรากฏตัวก็ต่อเมื่อมีพิธีทางศาสนาของญาติสนิทหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง หรืองานวัด ทั้งนี้สตรีในชนบทจะมีอิสระมากกว่าสตรีในเมือง เพราะมีประเพณีการลงแขกในการทำนาทำไร่ เช่น การไปช่วยหว่านข้าว เกี่ยวข้าว นวดข้าว เป็นต้น ซึ่งทำให้หญิงสาวได้พบปะกับชายหนุ่มที่ไปช่วยงานนั้นด้วย แต่จะใกล้ชิดสนิทสนมหรือถูกเนื้อต้องตัวกันไม่ได้ จนกว่าผู้ใหญ่จะเห็นดีเห็นชอบให้เลือกเป็นคู่ครอง และได้มีการสู่ขอกันตามประเพณี

ตามธรรมเนียมโบราณนั้น บุรุษจะมีภรรยาที่คนก็ได้ เพราะไม่มีกฎหมายห้ามไว้ ภรรยาคนแรกที่มีพิธีแต่งงานถือว่าเป็นภรรยาหลวง มีสิทธิเหนือภรยาน้อย และเป็นผู้ดูแลความเรียบร้อยของครอบครัว การที่ผู้ชายมีภรรยาได้มากนั้นก็นับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สถานภาพของสตรีต่ำกว่าบุรุษ

ในสังคมชนบทความแตกต่างระหว่างบุรุษกับสตรีมีน้อยกว่าสังคมในเมือง ทั้งนี้เนื่องมาจากในชนบทจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม แรงงานของครอบครัวทั้งชายและหญิงมีความสำคัญในการเพิ่มผลผลิต หญิงและชายจึงมีความสำคัญต่ออาชีพเกษตรกรรมพอ ๆ กัน ต้องช่วยกันทำมาหากิน บทบาทของชายหญิงในด้านการประกอบอาชีพจึงอยู่ในลักษณะที่ดัดเทียมกัน

สังคมในเมืองนั้น อาชีพรับราชการเป็นอาชีพหลัก และเปิดโอกาสให้เฉพาะเพศชายเท่านั้น จากการทำผู้ชายมีอาชีพรับราชการและมีรายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงครอบครัวได้ ทำให้การประกอบอาชีพของสตรีสังคมไม่ยอมรับ เป็นเรื่องที่ไม่นิยม ดังนั้น บทบาทของสตรีอยู่ที่ภารกิจภายในบ้าน การดูแลบ้าน ปรนนิบัติสามี อบรมสั่งสอนบุตรธิดา การทำอาหาร เก็บรักษาทรัพย์สมบัติ

ดูแลข้าทาสบริวาร ควบคุมการใช้จ่ายภายในบ้าน ซึ่งภาระหน้าที่เหล่านี้ก็เป็นหน้าที่ที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าหน้าที่นอกบ้านของบุรุษ เพราะถ้าครอบครัวอยู่ในสภาพที่ไม่เรียบร้อย มีปัญหาบ้านแตกสาแหรกขาด สังคมก็ย่อมเป็นสุขไม่ได้ สตรีจึงต้องถือปฏิบัติสืบเนื่องต่อ ๆ กันมา

ในด้านเศรษฐกิจของครอบครัว สตรีเป็นผู้ที่มีบทบาทมาก สังเกตได้จากการบริหารการใช้จ่ายเงินภายในบ้าน สตรีหรือภรรยาของหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ดูแลควบคุม และมีสิทธิเต็มที่ ทั้งนี้เพราะในสมัยก่อนผู้ชายเมื่อทำงานหาเงินได้ก็จะมอบให้ภรรยาเป็นผู้เก็บรักษา และใช้จ่ายภายในครอบครัว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมัยที่มีการเปิดประเทศ ติดต่อกับชายแดนเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมกับต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศทางตะวันตกมีนโยบายที่จะพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญทัดเทียมกับนานาประเทศ ดังนั้น เรื่องเกี่ยวกับสถานภาพของสตรีจึงได้รับการพิจารณาเพื่อจะยกระดับสถานภาพของสตรี โดยเฉพาะในเรื่องการศึกษาของสตรี สังคมเริ่มมองเห็นว่า การอ่านออกเขียนได้มีความจำเป็นสำหรับสตรีมาก

บุคคลที่มีส่วนผลักดันในด้านการศึกษาของสตรีคือ "เทียนวรรณ" หรือ ต.ว.ส. วรรณานิกเขียนนักร้อง สิ่งที่เทียนวรรณ ต้องการให้เกิดในบ้านเมืองคือ "เราต้องการที่สุดให้แม่ผู้หญิงทุกคนรู้วิชา และมีความดีเท่าบุรุษทั้งหลาย ขอให้ท่านผู้มีปัญญาทั้งหลายจงแลเห็นประโยชน์ที่ยาวที่ไกลเกิด ออย่าปล่อยให้ผู้หญิงโง่ เป็นเครื่องถ่วงบุรุษผู้สามีอยู่ได้เลย จงช่วยกันคิดทำผู้หญิงให้กลับเป็นเครื่องอุดหนุนอุปการณแก่บุรุษเกิด ประเทศบ้านเมืองของเราจะได้ดีเจริญขึ้นพอจะวิ่งแข่งพวกเอเซียด้วยกัน และเป็นคุณแก่บุตรนาคาที่จะเกิดมาในกาลภายหน้าต่อไป" (สภาสตรีแห่งชาติ, 2523) จะเห็นว่า เทียนวรรณ ต้องการยกฐานะของสตรีไทยให้ดีขึ้น ก็เพราะมองเห็นว่าสตรีเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ชีวิตของสามีและลูกหลานดำเนินไปได้อย่างดี ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า "เทียนวรรณ" เป็นบุรุษไทยคนแรกที่มีมองเห็นคุณค่าของสตรี และได้เรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของสตรีขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของสตรี เริ่มจากการจัดตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลังในปี 2417 ต่อมาในปี 2423 ได้จัดตั้งโรงเรียนสุนันทาลัย จัดตั้งโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และหญิงพยาบาลในปี พ.ศ. 2439 ซึ่งผลิตสตรีเพื่อทำหน้าที่พยาบาล และจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสตรี ในปี พ.ศ. 2454 เพื่อผลิตสตรีออกไปเป็นครูในเขตกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่าง ๆ และในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในปี พ.ศ. 2464 บังคับให้เด็กชายหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 7 ถึง 14 ปี เข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนและได้ทรงสถาปนา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้นเป็นสถาบันการศึกษาชั้นอุดมศึกษาที่ให้การศึกษแก่ชายหญิงทั่วหน้ากัน (สุนันทา นิตยจินต์, 2530)

การยกระดับสถานภาพสตรีไทยในด้านการเมืองการปกครอง ปรากฏอย่างเด่นชัดในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสยุโรปในปี พ.ศ. 2439 นอกจากทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินทำหน้าที่บริหารประเทศแล้ว พระองค์ยังทรงเสด็จไปในงานพระราชพิธีต่าง ๆ ได้อย่างสมเกียรติ (พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, 2525)

บทบาททางด้านสังคมสงเคราะห์ที่กระทำโดยสตรีนั้น เกิดจากพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี กล่าวคือ พระองค์ได้ทรงบริจาคทรัพย์ส่วนพระองค์จัดตั้งสภาอุณาโลมขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางบรรเทาทุกข์ช่วยเหลือทหารและประชาชนผู้เจ็บป่วย ต่อมากิจการของสภาอุณาโลมก็เปลี่ยนมาเป็นสภากาชาดไทย ซึ่งดำเนินการด้านสังคมสงเคราะห์เป็นปีกแผ่นนั้นคงมาจนกระทั่งทุกวันนี้ (สภาสตรีแห่งชาติ, 2523)

บทบาทและสิทธิสตรีตามกฎหมาย ก่อนสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สิทธิและฐานะของหญิงไม่เท่าเทียมกันกับชาย ผู้หญิงจะมีแต่ภาระหน้าที่ แต่ไม่มีสิทธิ เมื่อมีสามี สามีจะทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง มีอำนาจทุกอย่างในครอบครัว ผู้หญิงต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิสตรีให้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และเพิ่มเติมบางอย่างแต่ก็ไม่มากนัก พวงเพชร สุรัตน์วิกุล (2525) กล่าวว่า ฐานะของสตรีตามกฎหมายได้รับการเปลี่ยนแปลงมาเรื่อย ๆ โดยมีกฎหมายเกี่ยวกับสตรีเกิดขึ้นหลายฉบับ เช่น กฎหมายยกเลิกการขายเมียในสมัยรัชกาลที่ 4 การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะผัวเมีย พุทธศักราช 2473 เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพบ้านเมือง เป็นต้น

สรุป ในอดีตบทบาทของสตรีไทยขึ้นอยู่กับค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม ชนบทธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ โดยสตรีจะมีบทบาทในบ้านเป็นบทบาทในฐานะแม่และภรรยา ต้องให้การอบรมเลี้ยงดูบุตร อบรมสั่งสอน ต้องรับภาระดูแลกิจการงานบ้านให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย คอยดูแลปรนนิบัติคนในครอบครัวและต้องให้ความเคารพเชื่อฟังสามี

ปัจจุบัน

สังคมในปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาการ และเทคโนโลยีทางด้านต่าง ๆ เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป สถานภาพและบทบาทของสมาชิกในสังคมก็มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยเฉพาะสถานภาพและบทบาทของสตรี สตรีมีบทบาทมากขึ้นทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง สตรีมีความต้องการทำงานนอกบ้านมากขึ้น แทนที่จะทำหน้าที่เป็นแม่บ้านเพียงอย่างเดียว เหมือนสังคมสมัยอดีต สตรีได้เข้าร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มในรูปสมาคม หรือชมรมต่าง ๆ เพื่อร่วมมือกันทำกิจกรรมต่าง ๆ การรวมกลุ่มของสตรีแสดงให้เห็นว่า สตรีไทยมีความต้องการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของตนทั้งภายในครอบครัวและที่เกี่ยวข้องกับสังคม

1. สถานภาพและบทบาทของสตรีในครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงของสังคมในด้านต่าง ๆ ส่งผลกระทบให้โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปด้วย จากเดิมครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะครอบครัวขยาย ประกอบด้วย พ่อแม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย ก็ได้เปลี่ยนมาเป็นครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก เท่านั้น สถานภาพและบทบาทของสตรีในครอบครัวปัจจุบัน ประสิทธิ์ ปุษยไพบลย์ (2529) ได้แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ สถานภาพและบทบาทของบุตรสาว ของภรรยา และของมารดา

1.1 สถานภาพและบทบาทของบุตรสาวในครอบครัว

บุตรสาวในครอบครัวไทยในปัจจุบัน ได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากพ่อแม่เท่าเทียมกับบุตรชาย ให้ความรักความสนิทสนมไม่แตกต่างกัน เมื่อโตขึ้นส่วนใหญ่พ่อแม่จะเปิดโอกาสให้เลือกคู่ครองด้วยตนเอง แต่อย่างไรก็ตาม ในการอบรมเลี้ยงดูยังให้อิสระไม่เท่าเทียมกัน โดยการอบรมเลี้ยงดูบุตรสาวยังคงถูกอบรมในด้านกิริยามรรยาทตามลักษณะของกุลสตรี มีข้อห้ามในการประพฤติปฏิบัติบางอย่าง และต้องช่วยทำงานบ้านด้วย ในเรื่องของมรดกทรัพย์สิน บุตรสาวจะมีสิทธิรับมรดกเท่าเทียมกับบุตรชาย ทั้งนี้ในบางกรณีที่บุตรสาวเป็นคนสุดท้องอาจจะมีโอกาสได้รับมรดกมากกว่าพี่สาวหรือพี่ชาย เพราะตามประเพณีไทยบุตรสาวคนสุดท้องมักจะต้องคอยดูแลพ่อแม่เมื่อยามแก่ชรา

1.2 สถานภาพและบทบาทของภรรยาในครอบครัว

ภรรยาในครอบครัวสังคมไทยในปัจจุบัน มีบทบาทช่วยเหลือครอบครัวทางด้านเศรษฐกิจร่วมกับสามี โดยการประกอบอาชีพนอกบ้านเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องรับผิดชอบภาระหน้าที่งานภายในบ้าน ในขณะที่ผู้ชายทำงานนอกบ้านเพียงอย่างเดียวในเรื่องทรัพย์สิน ทั้งสามีภรรยามีสิทธิในทรัพย์สินเท่าเทียมกัน สามีภรรยาจะต้องปรึกษาหารือกันในการที่จะทำนิติกรรมใด ๆ จะดำเนินการได้ก็ต่อเมื่อได้รับการยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง

มีค่านิยมประการหนึ่งที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตคือ การแต่งงาน มีการปฏิบัติตามกฎหมายคือการจดทะเบียนสมรส มีสิทธิฟ้องร้องเมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดปฏิบัติผิด หรือไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ กฎหมายจะไม่ยินยอมให้จดทะเบียนได้หลายครั้ง แต่สามีอาจจะมีการหย่าได้หลายคน ในขณะที่ฝ่ายหญิงสังคมจะไม่ยอมรับการปฏิบัตินั้น ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสตรียังมีชื่อเสียงเปรียบผู้ชายในด้านนี้

1.3 สถานภาพและบทบาทของมารดาในครอบครัว

บทบาทของมารดาในครอบครัวในปัจจุบัน ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก สตรีที่เป็นมารดาจะได้รับความเคารพจากบุตรหญิงชายเช่นเดียวกับบิดา บทบาทหน้าที่ของมารดา ยังคงมีหน้าที่สำคัญในการอบรมบุตรธิดา ดูแลทุกคนในครอบครัว มีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยต่าง ๆ ในครอบครัว

2. สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคม

สตรีไทยแต่เดิมมิได้รับการยกย่อง หรือยอมรับให้มีบทบาทหน้าที่ในสังคม ฐานะทางสังคมของสตรีต่ำกว่าบุรุษมาก ทั้งนี้เพราะชนบทรรมนิยมประเพณีและความเชื่อที่ยึดถือมาแต่โบราณกำหนดให้สตรีเก็บตัวอยู่แต่ในบ้าน ผูกคอกบรมิวิชาการบ้านการเรือน สตรีไม่ได้รับความเห็นชอบให้ออกไปร่วมกิจกรรมทางสังคมนอกบ้าน

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 สตรีได้มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทฐานะทางสังคมของตนเอง โดยการเข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม ประกอบกับการที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนชาวไทย ทั้งบุรุษและสตรีเท่ากันหมดทั้งในด้านการเมือง การศึกษา การประกอบอาชีพ ซึ่งการกำหนดให้สิทธิและเสรีภาพทั้งบุรุษและสตรีไว้ในรัฐธรรมนูญ ย่อมจะเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดแรงผลักดัน และกระตุ้นเตือนให้สตรีได้หลุดพ้นจากประเพณีความเชื่อและค่านิยมที่ถือปฏิบัติมาแต่เดิม และพร้อมที่จะแสดงบทบาทในด้านต่าง ๆ ให้เป็นที่ยอมรับของสังคม

2.1 สถานภาพและบทบาทของสตรีในด้านการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2538) ได้ทำวิจัยเรื่อง "โอกาสทางการศึกษาและการถ่ายทอดค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทสตรีในช่วงปีการศึกษา 2533 - 2535 พบว่า

1. สัดส่วนจำนวนนักเรียนหญิงต่อนักเรียนชายในระบบโรงเรียนทุกสังกัด ในภาพรวมของประเทศ มีสัดส่วนต่างกันเล็กน้อย คือ ในระดับประถมศึกษา สัดส่วน 49:51 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สัดส่วน 48:52 และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สัดส่วน 49:51

2. สัดส่วนจำนวนนักเรียนหญิงต่อนักเรียนชายตามประเภทการศึกษา พบว่า สัดส่วนของนักเรียนหญิงในประเภทสามัญมากกว่าชายเล็กน้อย ประมาณร้อยละ 6 ของนักเรียนทั้งหมด และประเภทสายอาชีพ สัดส่วนนักเรียนหญิงน้อยกว่าชาย และนักเรียนหญิงนิยมเลือกเรียนสาขาวิชาคหกรรมมากที่สุด

3. อัตราการเรียนต่อพบว่านักเรียนหญิงและชายเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในอัตราใกล้เคียงกัน คือประมาณร้อยละ 54-55 ของนักเรียนทั้งหมด ในปีการศึกษา 2534 และเพิ่มขึ้นเล็กน้อยในปีการศึกษา 2535 ส่วนอัตราการเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบว่าทั้งนักเรียนหญิงและชายเรียนต่อในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน และอยู่ในอัตราที่สูงคือประมาณร้อยละ 85

4. โอกาสทางการศึกษาของนักเรียนหญิงในระบบโรงเรียน ในภาพรวมทั้งประเทศตั้งแต่ปีการศึกษา 2533-2535 พบว่า ในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 92.36 , 92.34 และ 90.83 ตามลำดับ โดยนักเรียนในภาคกลางมีโอกาสทางการศึกษาสูงกว่าภาคอื่น ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 36.25 , 40.87 และ 46.57 ตามลำดับ โดยนักเรียนในกรุงเทพฯ มีโอกาสทางการศึกษาสูงที่สุด ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ 22.38 , 23.45 และ 25.21 ตามลำดับ โดยนักเรียนในกรุงเทพมหานครมีโอกาสสูงที่สุด เมื่อเปรียบเทียบโอกาสทางการศึกษาของหญิงและชายใกล้เคียงกันโดยชายมีโอกาสสูงกว่าเล็กน้อย ประมาณร้อยละ 2

จะเห็นว่าสตรีมีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าเทียมกับบุรุษ มีโอกาสได้รับการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ได้รับการศึกษาเกือบทุกสาขาวิชาและทุกระดับการศึกษา ยกเว้นบางสาขาวิชาที่ยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับสตรี เช่น ทหาร ตำรวจ ในปัจจุบันมีหน่วยงานหรือสถานที่จัดการศึกษาได้ขยายไปทั่วทุกภาคของประเทศ ทำให้สตรีมีโอกาสศึกษาหาความรู้ได้มากขึ้น ความแตกต่างทางเพศมิได้เป็นข้อจำกัดของสตรีที่ทำให้ไม่ได้รับการศึกษาในระดับต่าง ๆ แต่ความสนใจ

ความสามารถส่วนบุคคล และความแตกต่าง ในระดับสติปัญญาต่างหากที่เป็นเครื่องตัดสินการเข้าศึกษาตามระบบการสอบคัดเลือกในระดับต่าง ๆ

จากสถิติผู้ไม่รู้หนังสือของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ที่เป็นสตรีมีอัตราการไม่รู้หนังสือลดลงเรื่อยมาจากร้อยละ 25.03 มีถึงร้อยละ 39 ลดลงเหลือร้อยละ 25.1 ในปี 2513 ในปี 2523 มีอัตราการไม่รู้หนังสือของสตรีเพียงร้อยละ 13.8 และในปี 2533 ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 4.3 แต่อย่างไรก็ตาม การไม่รู้หนังสือของผู้หญิงยังเป็น 2 เท่าของผู้ชาย

นอกจากสตรีจะมีโอกาสทางการศึกษาเล่าเรียนเท่าเทียมกับบุรุษแล้ว สตรียังมีโอกาสได้แสดงบทบาททางการศึกษาในฐานะครู อาจารย์ ตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ตลอดจนการทำงานด้านการค้นคว้าวิจัยในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ อย่างเช่นสถาบันราชภัฏ มีจำนวนอาจารย์ทั้งหมด 7,041 คน เป็นเพศหญิง 3,879 คน โดยมีตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จำนวน 1,138 คน รองศาสตราจารย์ จำนวน 64 คน และเป็นเพศชาย 3,162 คน โดยมีตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จำนวน 1,057 คน รองศาสตราจารย์ จำนวน 81 คน (ข้อมูล ณ เดือนกันยายน 2539)

2.2 สถานภาพและบทบาทของสตรีด้านเศรษฐกิจ

เมื่อสังคมเปิดโอกาสให้สตรีศึกษาหาความรู้ได้เท่าเทียมกับบุรุษ จึงเป็นรากฐานที่ทำให้สตรีได้ก้าวออกมาแสดงบทบาททัดเทียมบุรุษในด้านเศรษฐกิจ สตรีต้องออกมาประกอบอาชีพนอกบ้านเพื่อช่วยเหลือเศรษฐกิจของครอบครัวและตนเอง ทั้งนี้พอจะสรุปสาเหตุใหญ่ ๆ ที่ทำให้สตรีต้องออกมาประกอบอาชีพหรือการเข้าสู่กำลังแรงงาน ได้ดังนี้

1. ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดภาวะเงินเฟ้อราคาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ สูงขึ้น เป็นเหตุให้ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวอันเกิดมาจากรายได้ของผู้ชายไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่จะต้องใช้จ่ายเลี้ยงดูครอบครัว ดังนั้น สตรีจึงต้องหางานทำเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว

2. การศึกษา ปัจจุบันสตรีได้รับการศึกษาสูงขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงต้องการที่จะใช้ความรู้ที่เล่าเรียนมาให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ประกอบกับแนวคิด ค่านิยมเปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยถือว่า สตรีต้องเป็นช่างเท้าหลังเริ่มหมดไปจากสังคมไทย สตรีปัจจุบันต้องการแสดงความสามารถที่ได้เรียนมา ต้องการยกระดับตัวเองให้เท่าเทียมกับบุรุษ ต้องการได้รับชื่อเสียงเกียรติยศเพิ่มขึ้นด้วยความสามารถของตนเอง มากกว่าจะรอรับจากบุรุษ

3. ความต้องการแรงงานเพิ่มขึ้น ทั้งภาคเอกชนและรัฐบาล จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา เป็นสาเหตุทำให้เกิดความต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก การขยายตัวในหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาล การขยายตัวด้านอุตสาหกรรม ธุรกิจ องค์กรต่าง ๆ ประกอบกับค่าแรงงานหรือค่าตอบแทนที่ได้สูงและมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ

4. สาเหตุอื่น ๆ เช่น ความจำเป็นที่สตรีต้องรับภาระเลี้ยงดูครอบครัว เนื่องจากเป็นหม้าย เพราะสามีตายหรือหย่าร้าง

ถึงแม้ว่าสตรีจะมีโอกาสในการทำงาน ในตำแหน่งหรืออาชีพต่าง ๆ และมีรายได้สูงพอที่จะเลี้ยงตัวเองได้ แต่ในการทำงานของผู้หญิงยังมีโอกาสที่ด้อยกว่าผู้ชายเช่น ในเรื่องรายได้ โอกาสในการเลื่อนขั้น ความก้าวหน้าในการทำงาน โดยเฉพาะในระบบราชการ จากการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ในปี 2537 มีข้าราชการสังกัด ก.พ. อยู่ 345,553 คน โดยเป็นข้าราชการหญิง 189,469 คน คิดเป็นร้อยละ 54.8 และเป็นข้าราชการชาย 156,084 คน คิดเป็นร้อยละ 45.2 คน มีจำนวนผู้หญิงที่ดำรงตำแหน่งนักบริหารระดับสูง ตำแหน่งหัวหน้าและรองหัวหน้าส่วนราชการระดับกระทรวง กรม ระดับ 9 - 11 จำนวน 44 คน คิดเป็นร้อยละ 10 ในขณะที่ผู้ชายดำรงตำแหน่งนักบริหารระดับสูง 392 คน หรือร้อยละ 90 สำหรับตำแหน่งในระดับ 1-3 ผู้หญิงผู้หญิงจะมีอัตราส่วนมากกว่าผู้ชายร้อยละ 20 ส่วนในตำแหน่งตั้งแต่ระดับ 4 ขึ้นไป ข้าราชการหญิงจะมีจำนวนน้อยกว่าข้าราชการชายในทุกระดับ (เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องผู้หญิงในระบบราชการ วันที่ 31 ตุลาคม 2537)

จากการศึกษาของ จิตรการ หล่อสุวรรณรัตน์ (2530) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัจจัยเกื้อหนุนความก้าวหน้าของข้าราชการพลเรือนสตรีไทย" ผลการวิจัยพบว่า

1. สถานภาพของสตรีไทยในระบบราชการ พบว่า โอกาสในการทำงานมีน้อยกว่าบุรุษในบางตำแหน่ง การก้าวหน้าในตำแหน่งผู้บริหาร สตรีต้องทำงานหนักกว่าบุรุษจึงจะถูกยอมรับ
2. ปัจจัยที่ส่งเสริมโอกาสก้าวหน้าของข้าราชการสตรี ได้แก่ ความรู้สูง ประสบการณ์ในการทำงาน พัฒนาการความรู้อยู่เสมอ และสภาวะทางครอบครัวของสตรี
3. บุคลิกภาพที่คาดหวังของสตรีผู้นำทางการบริหาร พบว่า ต้องคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงในสังคม และความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ตลอดจนมีสำนึกดีในการแต่งกายให้เหมาะสมกับกาลเทศะ มีความเชื่อมั่นในตนเอง แต่มิใช่ก้าวร้าว

4. ผู้บริหารสตรีกับบทบาทในครอบครัว ต้องสร้างความเข้าใจ ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ต้องปรับบทบาท รู้จักยืดหยุ่น ผ่อนปรน ใช้หลักจิตวิทยา เพื่อจะได้ไม่เกิดปัญหาต่อสัมพันธ์ภาพในครอบครัว

5. แนวทางในการส่งเสริมบทบาทในการเป็นผู้นำทางการบริหารของสตรี พบว่า ต้องมีการแก้ไขทัศนคติ และค่านิยมของสังคมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสตรี โดยอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐบาลและเอกชน

2.3 สถานภาพและบทบาทสตรีในด้านการเมืองการปกครอง

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 สตรีไทยมีบทบาท และสถานภาพทางการเมืองมากขึ้น เพราะระบอบประชาธิปไตยถือหลักความเสมอภาคผู้หญิงกับผู้ชาย มีสิทธิเท่าเทียมกัน ในปี พ.ศ.2492 ประเทศไทยมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหญิงคนแรก คือ คุณอรพิน ไชยกาล จากจังหวัดอุบลราชธานี จากนั้น ก็มีสตรีเข้าสมัครรับเลือกตั้งเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2495 มีสตรีได้รับการเลือกตั้งเพิ่มขึ้นอีก 3 ท่าน คือ คุณสุณี เตลาน จากจังหวัดนครสวรรค์ คุณแรม พรหมโบล บุญประสพ จากจังหวัดภูเก็ต และคุณระพีพรรณ พรหมวิระ จากจังหวัดระนอง และในปี พ.ศ.2493 สตรีได้รับการแต่งตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา 2 ท่าน คือ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม และคุณหญิงเลขา อภัยวงศ์ เป็นสตรี 2 ท่านแรกที่ได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งดังกล่าว (พวงเพชร สุรัตนกุล, 2525) ในปัจจุบันนอกจากจะมีผู้แทนราษฎรสมาชิกวุฒิสภาเป็นผู้หญิงแล้ว ยังมีรัฐมนตรีที่เป็นผู้หญิงอีกด้วย ส่วนในระดับท้องถิ่นสตรีก็ได้รับโอกาสในการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้นำ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สารวัตรกำนัน เป็นต้น

วิภา มณีเนตร (2533) ได้แบ่งบทบาททางการเมืองของสตรีไทยไว้ 2 ระดับคือ

1. บทบาทในฐานะนักการเมืองสตรี เช่น เป็นรัฐมนตรี เป็นผู้แทนราษฎร หรือดำรงตำแหน่งอื่น ๆ ทางการเมือง
2. บทบาทในฐานะสตรีที่มีความสนใจทางการเมืองเป็นบทบาทที่มีอิทธิพลหรือพลังสะท้อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการบริหารหรือการปกครองประเทศ

ประทีป จงสีปธรรม (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ผู้นำสตรีในการปกครองระดับท้องถิ่นของไทย: ศึกษาบทบาทความเป็นผู้นำของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านสตรีทั่วประเทศ พ.ศ.2528"

ผลการวิจัยพบว่า กำหนด ผู้ใหญ่บ้านสตรี สามารถแสดงบทบาทในหน้าที่ของกำหนด ผู้ใหญ่บ้านในหลาย ๆ ด้านได้ แต่ให้ความสำคัญกับบทบาทเหล่านั้นแตกต่างกันออกไป โดยมีตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญ คือ อายุ สถานภาพสมรส การมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับอดีตผู้นำในท้องถิ่น ประสบการณ์การทำงานในชุมชนของกำหนด ผู้ใหญ่บ้านสตรี และลักษณะชุมชนที่ปกครอง ในขณะที่ตัวแปรด้านฐานะทางเศรษฐกิจไม่ได้มีอิทธิพลเลย จากการศึกษาครั้งนี้พบประเด็นที่น่าสนใจว่า ผู้นำท้องถิ่นสตรีส่วนใหญ่ได้รับการยอมรับในบทบาททางการเมืองการปกครองทั้งจากประชาชนในชุมชน และข้าราชการบนอำเภอ อันเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญที่บ่งบอกถึงความสำเร็จในการแสดงบทบาททางการเมืองการปกครอง และยืนยันถึงความสามารถเข้ามามีบทบาทในการเมืองระดับท้องถิ่นได้ดีไม่แพ้ชาย

สมิทธา จิตตลดากร (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ภาวะผู้นำของสตรีในการปกครองท้องถิ่นของไทย" ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้นำสตรี ส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 40-49 ปี สมรสแล้วอยู่กับคู่สมรส มีบุตร 1-3 คน มีอาชีพเกษตรกรรม
2. ผู้นำสตรีส่วนใหญ่จะเป็นผู้ไม่กระตือรือร้น มองโลกในแง่ดี ไม่นิยมในการใช้อำนาจ ใช้วิธีสร้างความเข้าใจให้กับประชาชน ใช้ความสุภาพทำให้คนเกรงใจ และเกรงกลัว ควบคู่กัน มีการวางแผนล่วงหน้า เน้นเป้าหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวม
3. ในด้านคุณธรรมในการปกครอง สตรีผู้นำส่วนใหญ่เป็นผู้เสียสละให้ทานทำบุญ ชี้อตรงอดทน และไม่ใช้อารมณ์ สตรีที่มาจากทางเลือกตั้งจะเน้นการวางแผนการชี้แจงต่อประชาชน การทำให้คนเกรงใจ ไม่นิยมใช้อำนาจ และเสียสละมากกว่าสตรีผู้นำที่มาจากแต่งตั้ง
4. สตรีผู้นำที่เป็นแบบอัตตาธิปไตยจะไม่นิยมใช้อำนาจ ยกย่องแต่เพศชาย แบ่งแยกเพศก้าวร้าว มีความมั่นใจในตนเองสูง ใช้ความเด็ดขาดมาก และเมื่อปฏิบัติงานร่วมกับคณะกรรมการ จะใช้ความสุภาพ อ่อนโยน มีการวางแผนล่วงหน้า ยิ่งสตรีเข้าไปเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจขัดแย้งมากเท่าใด ก็ยิ่งใช้อำนาจมากขึ้น วางแผนมากขึ้น

ถึงแม้สตรีจะมีบทบาททางการเมืองการปกครองในระดับท้องถิ่น และระดับชาติมากขึ้น แต่การมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครองของสตรีไทยยังอยู่ในระดับต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับบุรุษ โดยเฉพาะในระดับผู้ตัดสินใจ และระดับนโยบาย จะเห็นได้จากจำนวนข้าราชการในตำแหน่งผู้บริหาร ส่วนมากจะเป็นผู้ชาย และผู้หญิงส่วนมากยังมองว่า เรื่องการเมืองเป็นเรื่องของผู้ชาย

สรุป ปัจจุบัน สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศได้เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับการที่สตรีมีโอกาสดำเนินการศึกษาเพิ่มขึ้น สตรีจึงมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพได้เท่าเทียมกับบุรุษ และมีบทบาทเป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลทั่วไป สตรีไทยจึงเป็นที่ยอมรับมากขึ้นกว่าแต่ก่อน สถานภาพและบทบาทของสตรีจึงเปลี่ยนแปลงไป ทำให้สตรีเข้ามามีบทบาทด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองของประเทศ สตรีมองเห็นความสำคัญของบทบาทของตนเองต่อสังคมมากขึ้น และสามารถปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทต่าง ๆ ได้ทัดเทียมกับบุรุษ มีความรู้ ความสามารถเท่าเทียมกัน ดังนั้น ค่านิยมความเชื่อที่ว่า สตรีเป็นเพศอ่อนแอ เป็นช้างเท้าหลัง ไม่สามารถเป็นผู้นำหรือปฏิบัติงานบางอย่างได้ ควรหมดไปได้แล้วจากสังคมไทย และมาช่วยกันสร้างค่านิยมความเชื่อใหม่ที่ยอมรับคุณค่าความเป็นมนุษย์ของสตรีให้มีสถานภาพและบทบาทเท่าเทียมบุรุษ

ตอนที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในตอนนี้นำผู้วิจัยจะเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือแบบเรียน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทชายหญิงหรือบทบาทสตรีในหนังสือ

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือแบบเรียน

การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ส่วนใหญ่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าทางด้านวารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน เริ่มใช้ในปี ค.ศ.1920 โดยเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาสาระของหนังสือพิมพ์ในแง่ของวิวัฒนาการ ต่อมามุ่งวิเคราะห์การสื่อสารทางการเมือง ในปี ค.ศ.1959 ไอธิล เดอโซลาโพล (Ithiel de Sola Pol1) ได้ตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาแบบใหม่ ทำให้การวิจัยด้านนี้ได้แพร่หลายไปทุกสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ นำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางในสาขาต่าง ๆ เช่น ด้านพฤติกรรมศาสตร์ การศึกษา ในด้านการศึกษาที่มีผู้นำมาวิเคราะห์หลักสูตร แบบเรียน เพื่อศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏในหลักสูตร หรือแบบเรียน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมมาเสนอ ดังนี้

วิชชุดา วัตรนันท์ (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหาด้านวัฒนธรรมไทย ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาด้านวัฒนธรรมไทยเกี่ยวกับชีวิตครอบครัว อาชีพ เทศกาลและพิธีการ การละเล่น วรรณกรรมพื้นบ้าน และคตินิยม หนังสือที่ใช้ในการวิเคราะห์ 3 เล่ม วิธีดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นการสร้างเกณฑ์ในการวิเคราะห์ โดยการศึกษาเอกสาร งานวิจัย และหนังสือที่เกี่ยวข้อง และนำเกณฑ์ที่สร้างให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจพิจารณา ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการอ่านหนังสือที่ใช้ในการวิเคราะห์ หน่วยในการวิเคราะห์คือ เรื่อง หน่วยในการนับคือ จำนวนครั้งที่ปรากฏเนื้อหาด้านวัฒนธรรมไทย ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏสูงสุดจากหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ ทั้ง 3 เล่ม คือ ประเด็นคตินิยม รองลงมาได้แก่ ประเด็นวรรณกรรมพื้นบ้าน ประเด็นการละเล่น ปรากฏน้อยที่สุด

อัมพร บัญญา (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหาวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับเทคโนโลยี ในหนังสือเรียนวิชาฟิสิกส์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย" ประชากรที่ใช้ คือ หนังสือและคู่มือครู วิชาฟิสิกส์ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 จำนวน 12 เล่ม เครื่องมือที่ใช้ คือ ตารางวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งมีขั้นตอนการสร้างโดยการศึกษาเอกสาร และรายงานที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ขั้นการวิเคราะห์ โดยการอ่าน และบันทึกเนื้อหาในแบบวิเคราะห์เนื้อหา การตรวจสอบความสอดคล้องภายในการวิเคราะห์โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ผลการศึกษาพบว่า หนังสือเรียนวิชาฟิสิกส์ ทั้ง 6 เล่ม มีเนื้อหาวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับเทคโนโลยี ประเภทพลังงานและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด รองลงมา ประเภทเครื่องมือที่ใช้วัด

ประพันธ์ โภยสวัสดิ์ (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหาทางวัฒนธรรม ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ตามหลักสูตรประถมศึกษา" วิธีดำเนินการวิจัย คือ ศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม จากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างตารางวิเคราะห์เนื้อหาทางวัฒนธรรม พร้อมกำหนดขอบข่ายเนื้อหาในแต่ละหัวข้อ แล้วนำไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ตรวจสอบ เสนอแนะ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขสำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการอ่านเนื้อหาที่ละเล่ม เล่มละ 2 รอบ รอบแรก อ่านเพื่อสรุปเนื้อหา รอบที่สอง อ่านเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาทางวัฒนธรรม การตรวจสอบความเที่ยงของการวิเคราะห์โดยการให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา สถิติที่ใช้ คือ ค่าร้อยละ ผลการวิเคราะห์พบว่า เนื้อหาทางวัฒนธรรมในหนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ปรากฏเนื้อหาทางวัฒนธรรมในสาขาคหกรรมศิลป์มากที่สุด รองลงมาคือ สาขามนุษยศาสตร์

พรหมพร สนิทขัญญ (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสันติภาพที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย" โดยการศึกษาวิเคราะห์เนื้อเรื่อง จำนวน 53 เรื่อง จากหนังสือเรียนภาษาไทย 3 เล่ม การวิเคราะห์แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการสร้างกรอบในการวิเคราะห์ โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง กรอบที่สร้างจะนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน พิจารณาความถูกต้อง และนำมาปรับปรุงแก้ไข ขั้นตอนการวิเคราะห์ โดยการอ่านและพิจารณาคำและข้อความในหนังสือ และจำแนกตามกรอบที่กำหนดในตารางวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาเกี่ยวกับสันติภาพที่ปรากฏมากที่สุด ในหนังสือแบบเรียนภาษาไทย คือ มโนทัศน์ในเรื่องเอกลักษณ์ของมนุษย์ที่ต้องการความมั่นคงทางจิตใจ รองลงมาคือ มโนทัศน์เรื่องของความงามทางธรรมชาติ ทางภาษา ศิลป และวัฒนธรรมต่าง ๆ

ฉันทนา พวงเดช (2537) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหาสิ่งแวดล้อมสำหรับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น" เพื่อศึกษาลักษณะ และปริมาณ เนื้อหาสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในแบบเรียน และหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ หนังสือแบบเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 28 เล่ม และหนังสืออ่านเพิ่มเติมชุดสิ่งแวดล้อมศึกษา จำนวน 12 เล่ม รวม 40 เล่ม ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการกำหนดเกณฑ์การพิจารณาเนื้อหา โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณา และให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านสิ่งแวดล้อมพิจารณาโดยใช้เทคนิคเดลฟาย เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข ในส่วนขั้นที่ 2 คือ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย มีวิธีดำเนินการ คือ สร้างแบบวิเคราะห์เนื้อหาตามเกณฑ์ที่กำหนด และปรับปรุงแก้ไข การตรวจสอบความตรงของแบบวิเคราะห์เนื้อหา โดยการให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา ตรวจสอบ การดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการอ่านพิจารณา คำ ประโยค หรือข้อความในหนังสือ เมื่ออ่านพบคำ ประโยค หรือข้อความใดเป็นเนื้อหาสิ่งแวดล้อม จะบันทึกลงในแบบวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อนำมาวิเคราะห์โดยใช้คำร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า ในหนังสือแบบเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ลักษณะเนื้อหาสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏมากที่สุด คือ ด้านระบบนิเวศ และปรากฏน้อยที่สุด คือ ด้านจรรยาบรรณทางสิ่งแวดล้อม สำหรับหนังสืออ่านเพิ่มเติม ลักษณะเนื้อหาสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏมากที่สุด คือ ด้านระบบนิเวศ และปรากฏน้อยที่สุด คือ ด้านจรรยาบรรณทางสิ่งแวดล้อม

จากงานวิจัยที่รวบรวมมา พบว่า ในการวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือแบบเรียน จะมีขั้นตอนการดำเนินงาน 2 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การกำหนดกรอบในการวิเคราะห์ โดยการศึกษา

เอกสาร งานวิจัย และหนังสือที่วิเคราะห์ หลังการกำหนดกรอบ จะนำมาสร้างเป็นแบบวิเคราะห์เนื้อหา การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือหรือแบบวิเคราะห์เนื้อหา โดยการให้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตัดสินพิจารณาความตรง ขั้นที่ 2 คือ ขั้นการวิเคราะห์เนื้อหา มีวิธีดำเนินการคือ อ่านเนื้อหาของหนังสือที่วิเคราะห์เพื่อพิจารณาคำหรือข้อความที่เกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา พร้อมทั้งบันทึกในแบบวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อนำมาสรุปผลเขียนรายงาน

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทชายหญิงหรือบทบาทสตรี

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทชายหญิงหรือบทบาทสตรีในหนังสือ ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยดังนี้ คือ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2538) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "โอกาสทางการศึกษาและการถ่ายทอดค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทสตรีในโรงเรียน" สำหรับการศึกษากระบวนการถ่ายทอดค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทของสตรีในโรงเรียน ได้ศึกษาเนื้อหาในแบบเรียนวิชาภาษาไทย และวิชาสังคมศึกษา ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ควบคู่กับการสังเกตพฤติกรรมการสอนของครู ผลการศึกษาพบว่า มีค่านิยมด้านบทบาทสตรีที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อหาแบบเรียน ดังนี้

วิชาภาษาไทย ได้กล่าวถึงบทบาทสตรีในลักษณะเป็นค่านิยมดั้งเดิม คือ บทบาททางเพศชายและหญิงไทยถูกกำหนดโดยขนบธรรมเนียมประเพณี คือ เพศหญิงต้องเป็นผู้มีความรับผิดชอบภายในครอบครัว โดยรับผิดชอบดูแลบุตรหลาน ทำงานบ้านทุกชนิด มีความเป็นกุลสตรี เรียบร้อย สำนึกถึงศักดิ์ศรี คุณค่าของตนเอง มีคุณธรรม โอบอ้อมอารี รักนวลสงวนตัว จงรักภักดีต่อสามี สตรีเป็นผู้เสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันครอบครัว โดยการสร้างความรักความผูกพันระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว นอกจากนี้ยังต้องรับผิดชอบทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ หลังจากเสร็จภารกิจในบ้าน เพื่อช่วยสามีในการหารายได้ให้ครอบครัว สำหรับบทบาทสตรีในการมีส่วนร่วมในสังคมได้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ได้แก่ การกล่าวถึงความกล้าหาญของสตรีไทยที่มีการต่อสู้กับศัตรูอย่างเข้มแข็ง เช่น วีรกรรมของนางจัน ภรรยาเจ้าเมืองกลาง และนางมุก น้องสาว

วิชาสังคมศึกษา มีการสอดแทรกค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทสตรีในเนื้อหาของแบบเรียน 2 ลักษณะ คือ ถ้าเป็นแบบเรียนที่มีลักษณะวิชาเชิงประวัติศาสตร์ ก็จะตอกย้ำค่านิยมบทบาทสตรีดั้งเดิม แต่ถ้าเป็นลักษณะวิชาที่เป็นเรื่องของ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ชุมชนและสิ่งแวดล้อม ค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทสตรีที่กล่าวถึงหรือสอดแทรกก็จะมีการพัฒนาให้บทบาทของสตรีโดดเด่นขึ้นบ้างแต่ไม่มากนัก เช่น บิดามารดาเห็นความสำคัญของการศึกษา โดยสนับสนุนให้บุตรสาวได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และมีความคิดเห็นว่าแม้จะเป็นสตรีก็สามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมได้ทัดเทียมกับชาย และยังได้กล่าวถึงการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคม โดยกลุ่มแม่บ้านและบุตรสาวออกมาช่วยพัฒนาสังคม และชุมชน

นิตา ชูโต และคณะ (2538) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การประเมินหนังสือเรียนและหนังสืออ่านประกอบการเรียนเชิงถ่ายถอดค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทชายหญิง" โดยการวิเคราะห์ที่เนื้อหาหนังสือเรียนของกรมวิชาการระดับประถมศึกษาทุกชั้นที่ใช้เป็นแบบเรียนในปี พ.ศ. 2536 ประกอบด้วยหนังสือภาษาไทย จำนวน 12 เล่ม หนังสือคณิตศาสตร์ 7 เล่ม หนังสือสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต จำนวน 9 เล่ม หนังสือภาษาอังกฤษ 4 เล่ม และหนังสืออ่านประกอบ จำนวน 241 เล่ม มีผลการวิเคราะห์ ดังนี้

การวิเคราะห์บทบาทชายหญิง พบว่า ความถี่ของการปรากฏตัวของเพศชายในทฤษฎีสูงกว่าเพศหญิงประมาณ 2 เท่า ซึ่งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่า เพศชายและหญิงมีบทบาทในการถ่ายถอดค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทชายหญิงไม่เท่าเทียมกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและหญิงที่ปรากฏในภาพและข้อความ หนังสือทฤษฎีปรากฏผลสอดคล้องกัน คือ เมื่อคำนึงถึงสถานภาพของบุคคล พบว่า ความสัมพันธ์ของชายและหญิงส่วนใหญ่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวมากที่สุด รองลงมาคือ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เพื่อนกับเพื่อน และผู้ใหญ่ชายกับผู้ใหญ่หญิง เมื่อเปรียบเทียบน้ำหนักความสำคัญของบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายกับเพศหญิง ก็พบว่า สอดคล้องในทิศทางเดียวกันว่า บทบาทเพศชายมีน้ำหนักความสำคัญมากกว่าเพศหญิง ด้วยปัจจัยเรื่องเพศ ลำดับญาติ อาวุโส และฐานะเป็นผู้ปกครอง หรือผู้นำชุมชน

ค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทชายหญิงที่ปรากฏในหนังสือเรียน และหนังสืออ่านประกอบ เป็นบทบาทที่สังคมไทยถือว่าเป็นของเพศชายหรือของเพศหญิง อันเป็นค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทชายหญิงที่ได้ปลูกฝังและถ่ายทอดสืบต่อกัน แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. ค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทการให้กำเนิดและเลี้ยงดูลูก บทบาทสำคัญที่ปรากฏเริ่มจากความสัมพันธ์ระหว่างหนุ่มสาวที่เป็นคู่รักกันแล้วแต่งงานกัน ต้องมีพื้นฐานสำคัญ คือ ความรักและความห่วงใย โดยค่านิยมนี้ถ่ายทอดผ่านตัวละครเพศหญิง เมื่อตั้งครรภ์ ผู้หญิงจะไม่ค่อยแข็งแรง ฝ่ายชายจะต้องเป็นผู้ดูแลและห่วงใย การเลี้ยงดูได้กล่าวถึง บทบาทของพี่สาวที่เลี้ยงดูน้องใน

ลักษณะป้อนข้าว เล่นกับน้องชาย พี่ชายจะดูแลน้องสาวในเชิงปกป้องคุ้มครองให้น้องสาว เรื่องของครอบครัว หนังสือเรียนกล่าวถึงครอบครัวที่สมบูรณ์ คือ ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และบางครอบครัวก็มีญาติผู้ใหญ่ ในกรณีครอบครัวที่มีลูกกำพร้าหรือพิการ ลูกล้วนเป็นเพศหญิง พ่อจะมีบทบาทสำคัญในการประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว และทำงานนอกบ้านในเรื่องปลูกผัก เลี้ยงไก่ และทำงานช่วยเหลือสังคม อบรมสั่งสอนลูกชายและถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกชาย พ่อมีกิจวัตรประจำวันคือ อ่านหนังสือพิมพ์ ส่วนแม่มีบทบาทในการดูแลเรื่องอาหารการกิน การซักเสื้อผ้า รีดเสื้อผ้า เลี้ยงลูก ซื้ออาหาร อันเป็นงานในบ้านและจะสอนให้ลูกสาวทำกิจกรรมเหล่านี้ด้วย ซึ่งในบางครั้่ง ย่า ยาย ซึ่งเป็นผู้มีฝีมือเสิศในการทำอาหารไทย จะเป็นผู้สอนทำอาหารแก่หลาน (เด็กหญิง) และยังเป็นผู้ถ่ายทอดค่านิยมทางศีลธรรม จริยธรรม โดยวิธีการเล่านิทาน นิยาย หรืออ่านหนังสือนิทานให้ฟัง ตลอดจนเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างในเรื่องการทำบุญ การเข้าวัดฟังเทศน์แก่หลาน ๆ ทั้งหญิงและชาย

ลูก ๆ จะมีค่านิยมที่สำคัญประการหนึ่ง คือ จะทำอะไร ไปไหน ต้องขออนุญาตพ่อแม่หรือผู้ใหญ่ก่อนเสมอ ทั้งนี้เนื่องจากค่านิยมที่พ่อแม่ต้องปกป้องดูแลลูกทุกอย่าง เอาใจใส่ตลอดเวลา สำหรับการศึกษาลูก ๆ ครอบครัวให้การส่งเสริมสนับสนุนให้เด็ก ๆ ทั้งชายและหญิงเรียนจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แต่เด็กชายจะเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ส่วนเด็กหญิงที่เรียนต่อนั้นต้องเป็นคนเก่ง หรือบ้านมีฐานะพอสมควร

2. ค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายในกำลังแรงงาน บทบาทชายหญิงที่เกี่ยวกับการผลิตในกำลังแรงงานก็คือ เรื่องการประกอบอาชีพซึ่งตัวละครเพศชายมีอาชีพหลากหลาย อาชีพที่ปรากฏความถี่ค่อนข้างสูง คือ อาชีพครู ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ แพทย์ เกษตรกร (ชาวนา ชาวไร่ ชาวสวน) พระ ฯลฯ ส่วนอาชีพของเพศหญิงที่ปรากฏมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับอาชีพของเพศชาย อาชีพของเพศหญิงที่ปรากฏและมีความถี่ค่อนข้างสูง คือ ครู พยาบาล แม่ค้า เกษตรกร ศิลปินและนักแสดง นอกจากนี้ ยังมีเนื้อเรื่องกล่าวถึงการหลอกเด็กไปใช้แรงงาน และก่ออาชญากรรม (จำเลยของเหตุการณ์ล้วนเป็นผู้ใหญ่ชาย) และเด็กชายล้วนมีบทบาทเด่นในเหตุการณ์นั้น ๆ

3. ค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายในการจัดการชุมชน ส่วนใหญ่เพศชายจะมีบทบาทเด่นกว่าเพศหญิง โดยมีบทบาทในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

การมีส่วนร่วมช่วยเหลือผู้ประสบภัย การพัฒนาหมู่บ้าน เพศชายปรากฏบทบาทเด่นกว่าเพศหญิง โดยเป็นผู้นำในการตัดสินใจช่วยเหลือคนในสังคม ทั้งนี้เนื่องจากเพศชายส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชน จึงเป็นผู้ควบคุมและใช้ทรัพยากรในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นผู้ออกแรงช่วยพัฒนา

สังคม เช่น ซ่อมสะพาน ส่วนเพศหญิงจะมีส่วนร่วมกับเพศชายในการพัฒนาชุมชน จะมีบทบาทเป็น
แม่บ้านในการจัดทำอาหารและบริการน้ำดื่มแก่สมาชิกผู้มาช่วยพัฒนาชุมชน

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บทบาทเพศชายโดดเด่นในฐานะผู้ถ่ายทอดความรู้ ความ
รู้สึก การปกป้อง และรักษาสภาพแวดล้อมให้แก่เด็ก ๆ ส่วนเพศหญิงมีนิสัยรักธรรมชาติ สงสาร
สิ่งแวดล้อมยามถูกทำลาย

ค่านิยมอีกอย่างหนึ่งที่เพศชายมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ถ่ายทอด หรือผู้ทรงความรู้คือ
เรื่องประวัติศาสตร์ ศิลปะและปูชนียสถาน ส่วนเพศหญิงมีบทบาทเด่นในเรื่องการเป็นผู้ทรงความรู้
และเชี่ยวชาญเรื่องพิธีกรรมทางประเพณี ตลอดจนวิถีการประพาศติ ปฏิบัติในเรื่องศาสนา ขนบ
ธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม โดยเฉพาะผู้สูงอายุเพศหญิง เช่น ย่า ยาย

ค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทชายหญิงต่อสถาบันกษัตริย์ และสถาบันชาติ สารสนเทศที่
ปรากฏล้วนมุ่งให้เด็กทั้งชายและหญิงทราบถึงกรณียกิจที่สำคัญ อันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน
และประเทศชาติของกษัตริย์และบุคคลสำคัญ หนังสือเรียนได้ปลูกฝังให้เด็กทุกคนระลึกถึงบุญคุณ
เคารพเทิดทูนสถาบันกษัตริย์และชาติยิ่งชีวิต

ในเรื่องการเมืองระบอบประชาธิปไตย มีการกล่าวถึงตัวอย่างก็คือ การเลือกตั้ง
ประธานนักเรียนโดยการสมัคร การหาเสียง การเลือกตั้ง การประกาศผล การทำงาน ผู้มีบทบาท
สำคัญที่สุดคือ เพศชาย ซึ่งผู้ได้รับตำแหน่งประธานนักเรียนก็เป็นเพศชาย

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา และ
มัธยมศึกษาตอนต้น มีการสอดแทรกหรือกล่าวถึงค่านิยมเกี่ยวกับสตรี หรือบทบาทชายหญิง ในเนื้อ
หาวิชาทั้งในข้อความและรูปภาพ แต่ลักษณะการกล่าวถึงยังคงมีการต่อยอดค่านิยมบทบาทสตรีตั้ง
เดิมอยู่บ้าง และยังคงมีอคติทางเพศ โดยบทบาทของเพศชายจะเด่นกว่าเพศหญิง ซึ่งจะส่งผลให้
นักเรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจตามเนื้อหาที่แบบเรียนเสนอ ซึ่งยังไม่เพียงพอในการนำไปใช้
ไปปฏิบัติในสังคมได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ดังนั้นการศึกษาในระดับอื่นจึงควรมีการเสนอสาระ
ประเด็นเกี่ยวกับสตรีหรือบทบาทชายหญิง โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาในระดับสูง
เพื่อให้ผู้สำเร็จไปประกอบอาชีพหรือแสดงบทบาทต่าง ๆ ในสังคม การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือ
แบบเรียนวิชาพื้นฐานทั่วไป ของสถาบันราชภัฏ จะทำให้ทราบว่า การนำเสนอเนื้อหาโดยผ่านแบบ
เรียนนั้น มีการสอดแทรก หรือกล่าวถึงประเด็นเกี่ยวกับสตรี หรือบทบาทชายหญิง หรือไม่ อย่างไร